

Grŵp Trawsbleidiol ar Glefyd yr Afu a Chanser yr Afu

"Datganiad Ansawdd ar Glefyd yr Afu – galwad am weithredu gan gleifion a chlinigwyr ar reng flaen argyfwng clefyd yr afu"

Dyddiad ac amser: Dydd Iau 6 Hydref 1:30pm – 2:30pm

Lleoliad: Rhithwir (Zoom) <https://us02web.zoom.us/j/89765692022>

Yn bresennol:

Aelodau o'r Senedd

Joel James AS (Cadeirydd)

Huw Irranca-Davies AS

Dr Altaf Hussain AS

Ryland Doyle (yn cynrychioli Mike Hedges AS)

Ysgrifenyddiaeth

Lee Gonzalez

Richard Daniels – Rheolwr Polisi a Materion Cyhoeddus, Ymddiriedolaeth yr Afu Prydain

Paul McGlinchey – Swyddog Polisi a Materion Cyhoeddus, Ymddiriedolaeth yr Afu Prydain

Sarah Lowther – Swyddog Allgymorth, Ymddiriedolaeth yr Afu Prydain

William Williams – eiriolwr cleifion

Clinigwyr

Andrew Yeoman – Hepatolegydd Ymgynghorol, Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan

Kate Pronger – Nyrs Arbenigol Arweiniol, Tîm Gofal Alcohol, Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan

Eiriolwyr cleifion

John Bell

Felicity Oppe

Phil Murrey

1. Sylwadau agoriadol gan y Cadeirydd, Joel James AS

Agorodd Joel James MS y cyfarfod a diolchodd i bawb am ymuno ag ail gyfarfod y GT ar Glefyd yr Iau a Chanser yr Iau. Tynnodd Joel sylw at y ffaith, ers y cyfarfod cyntaf ym mis Mawrth, fod sioe deithiol Love Your Liver gan Ymddiriedolaeth yr Afu Prydain wedi ymweld â'r Senedd yn Roald Dahl Plass ar 22 Mawrth. Roedd 1/3 o Aelodau'r Senedd yn bresennol yn y sioe deithiol a chafodd llawer ohonynt FibroScan. Dywedodd Joel fod 14 o gwestiynau wedi'u cyflwyno ar glefyd yr afu a chanser yr afu ers ffurfio'r GT, sy'n helpu i godi proffil a dwyn y llywodraeth i gyfrif. Dywedodd Joel ein bod yn dal i aros am gyhoeddi'r Datganiad Ansawdd ar Glefyd yr Afu sydd wedi'i ohirio. Ac yn olaf, dywedodd Joel ein bod yn ceisio trefnu dadl ar glefyd yr afu ac argyfwng canser yr afu ar lawr y Senedd, er mwyn i ni allu codi proffil iechyd yr afu yng Nghymru.

2. Cyflwyniad gan Dr Andrew Yeoman, Hepatolegydd Ymgynghorol, Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan.

Cyflwynodd Dr Andrew Yeoman ar yr heriau a'r cyfleoedd ar gyfer mynd i'r afael ag amrywiad yng ngofal a chanlyniadau clefyd yr afu yng Nghymru. Trafododd nifer yr achosion o glefyd yr afu ar draws Cymru gan amlygu amrywiaeth ar draws y byrddau iechyd. Nododd Dr Yeoman fod diagnosis newydd o sirosis ar hyn o bryd yn arwain at gynnydd tair gwaith bob blwyddyn. Mae clefyd yr afu yn dod yn fwy cyffredin. Yn ogystal, mae clinigwyr yn gwella o ran adnabod clefyd yr afu. Gostyngodd nifer y derbyniadau i'r ysbyty oherwydd alcohol yn 2020, ac roeddent yn dal yn isel yn 2021. Cynyddodd nifer y marwolaethau yn 2020 ac eto yn 2021. Mae hyn yn dangos nad yw cleifion yn

cael eu derbyn a'i fod yn ddarlun cymhleth. Ers Covid mae ymddygiadau afiach, a ddechreuodd yn y cyfnod clo, wedi parhau ac mae marwolaethau clefyd yr afu wedi cynyddu'n aruthrol. Mae data gan y gofrestrfa afu yn dangos bod llawer mwy o achosion mewn ardaloedd difreintiedig na'r rhai mewn llai difreintiedig. Y disgwyl yw y byddai'r cynradd yng nghanser yr afu yn dilyn amddifadedd yn yr un modd, ond nid dyma sy'n digwydd, oherwydd ei fod yn glefyd aeddfedrydd. Yn anffodus dyw'r mwyaf difreintiedig ddim yn byw'n ddigon hir i ddatblygu canser yr iau. Mae data arall yn dangos y bydd unigolion sydd â chlefyd yr afu sy'n byw mewn ardaloedd difreintiedig yn marw 10 mlynedd yn iau o gymharu â rhai sy'n byw mewn ardaloedd llai difreintiedig.

Aeth Dr Yeoman ymlaen i drafod beth oedd y gyrwyr yn y canlyniadau hyn, sef elfennau cymdeithasol, gwleidyddol a chlinigol. Gallai cymdeithasol gynnwys ffactorau fel incwm is, dewisiadau ffordd o fyw a'r gyfraith gofal gwrthdro (y rhai sydd â'r angen mwyaf am ofal sydd â lleiaf o fynediad at ofal). Gallai ffactorau gwleidyddol gynnwys yr amgylchedd obesogenig, deddfwriaeth (megis isafswm prisio unedau), a chyllid gofal iechyd. Byddai ffactorau clinigol yn cynnwys yr angen am lwybrau canfod yn gynnar. Mae angen i glinigwyr eirioli dros brofiad cleifion a llais cleifion. Mae Grŵp Dileu Clefyd yr Afu yng Nghymru (ELDIG) wedi bod yn gweithio gydag Ymddiriedolaeth yr Afu Prydain i ddarparu addysg. Gellir mynd i'r afael â ffactorau gwleidyddol gyda chymorth cydweithwyr gwleidyddol, fel Joel James, sy'n dylanwadu ar yr amgylchedd deddfwriaethol a ffisegol. Byddai ffactorau clinigol yn sicrhau llwybrau diagnostig ar draws Cymru a lefelau staffio digonol.

Tynnodd Dr Yeoman sylw at Becyn Cymorth Cenedlaethol yr Afu. Mae hwn yn offeryn ar-lein sy'n cael ei ddefnyddio yn bennaf gan feddygon teulu ac wedi'i dargedu at feddygon teulu. Mae 25% o feddygon teulu wedi edrych arno hyd yma. Mae hyn o ganlyniad i'w ddefnyddio fel sbardun ar gyfer gwaith cydweithredol ac addysg bellach. Ar hyn o bryd mae 13.5 o ymgynghorwyr cyfwerth ag amser llawn. Gyda 8.5 ohonynt wedi'u lleoli yng Ngwent a Chaerdydd (de-ddwyrain Cymru). Er bod y niferoedd wedi dyblu yn y blynyddoedd diwethaf, mae angen i ni eu dyblu eto er mwyn cyrraedd y targed o 1 hepatolegydd fesul 120,000 o bobl. Tynnodd Dr Yeoman sylw hefyd at y ffaith bod angen mwy o nyrsys arbenigol.

3. Cyflwyniad gan eiriolwr cleifion, Phil (clefyd yr afu sy'n gysylltiedig ag alcohol)

Mae Phil yn 50 oed ac yn byw yng Nghaerdydd. Cafodd ddiagnosis o sirosis (a achoswyd gan flynyddoedd o yfed yn gysylltiedig â gorbryder, pwysau gwaith a mwy) ar ôl cael mynediad brys i'r ysbyty yn gynnar ym mis Medi 2018. Pan dderbyniwyd ef roedd wedi cael cwmp, roedd wedi drysu ac roedd ganddo clefyd melyn. Roedd angen trallwysyadau gwaed a phrofion ymledol ar Phil. Dywedwyd wrtho na allai byth yfed eto. Yn ddiweddarach cafodd ei ryddhau heb lawer mwy na dalen dietegydd a rhestr o gyfarfodydd AA ac ymwybyddiaeth gyfyngedig iawn o sut i reoli ei gyflwr. Bedair blynedd yn gynharach, ar ôl profion gwaed arferol, dywedodd meddyg teulu wrtho fod ei "iau yn dechrau ei chael hi'n anodd". Collwyd y cyfle hwn am ddiagnosis cynharach oherwydd stigma a brofodd a'r diffyg gwybodaeth a ddarparwyd ar y pryd. Mae Phil yn credu bod cefnogaeth gan Ymddiriedolaeth yr Afu Prydain ac asiantaethau cymorth alcohol yn hanfodol. Yn anffodus mae Phil yn adnabod eraill a aeth yn ôl i alcohol ac a ddiodefodd marwolaethau erchyll di-angen. Dywedodd Phil fod addysg meddygon teulu yn hanfodol er mwyn helpu i ddal clefyd yr afu yn gynnar.

4. Cyflwyniad gan yr eiriolwr cleifion John (hemochromatosis)

Cyflwynodd John ei hun a dywedodd ei fod yn byw yn Sir y Fflint, Gogledd Cymru. Cafodd John ei ddiagnosis pan ddechreuodd ei iau fethu pan oedd yn 45 oed. Dysgodd John fod ei gyflwr hemochromatosis yn un genetig. Bu farw tad a brawd John o gymhlethdodau yn ymwneud â hemochromatosis. Fodd bynnag, cafodd John ei fagu yn y system ofal, felly nid oedd yn ymwybodol o'i ffactorau risg. Bu'n rhaid iddo ymddeol yn gynnar oherwydd y salwch ac roedd yn teimlo nad oedd ganddo unrhyw gefnogaeth na mynediad at wybodaeth. Roedd darganfod Ymddiriedolaeth yr Afu Prydain yn hollbwysig iddo, gyda gwybodaeth ardderchog i gleifion ar-lein a llinell gymorth nyrs yr afu. Roedd siarad â nyrsys arbenigol, nad oedd yn feirniadol, yn gysur ac roedd John hefyd yn canmol y grwpiau cymorth ar-lein.

Tynnodd John sylw at broblemau gyda llywio gofal sylfaenol ac eilaidd ac roedd yn teimlo ei fod wedi dioddef problemau iechyd meddwl oherwydd hyn. Roedd yn heriol cael gweld y meddyg teulu. Roedd y rhan fwyaf o apwyntiadau dros y ffôn. Ond roedd ei feddyg teulu yn anfodlon i ragnodi oherwydd y sirosis. Amlygodd John y byddai'n aml yn cael ei gyfeirio ymlaen ac yn ôl rhwng gofal sylfaenol (meddyg teulu) a gofal eilaidd (nyrs yr afu neu ymgynghorydd). Roedd dwy flynedd lle cafodd ei dynnu o'r rhestr ar gyfer gwyliadwriaeth canser yr afu er ei fod yn gymwys. Gorffennodd ei anerchiad gyda galwad i weithredu. Hoffai weld y datganiad ansawdd yn gwneud i ymrwymiad i recriwtio hepatolegwyr ac arbenigwr nyrsio fel bod gan bob claf fynediad at gefnogaeth gymwys ledled y wlad.

5. Cyflwyniad gan eiriolwr cleifion, Felicity (Canser yr Afu)

Mae Felicity yn 65 oed ac yn byw yng Nghaerdydd. Cafodd hi ddiagnosis syfrdanol o Hepatitis C a chanser yr afu fis Rhagfyr diwethaf. Mae hi'n teimlo bod hyn yn dangos bod clefyd yr afu yn gallu effeithio ar unrhyw un. Dywedodd Felicity ei bod wedi arbrofi gyda chyffuriau yn ei harddegau ac mae hi'n credu bod hi wedi dod i gysylltiad â Hepatitis C yn y cyfnod hwn. Collwyd cyfleoedd i gael diagnosis cynnar dros y blynyddoedd. Mae Felicity wedi cael llawdriniaethau coden y bustl a hernia, ynghyd â symptomau clefyd yr afu a aeth heb ddiagnosis. Cafodd Felicity nifer o ymgynghoriadau gyda'i meddyg teulu dros y blynyddoedd – wrth edrych yn ôl, gydag arwyddion cynnar o glefyd yr afu. Yn hytrach na chymryd hyn o ddifrif, byddai'r meddyg teulu yn cwestiynu a oedd hi wedi cael Greggs neu ddiod dros y penwythnos. Dywedodd Felicity fod y gweithwyr iechyd proffesiynol yn tybio bod ei chyflwr o ganlyniad i ddefnydd alcohol. Yn y pen draw, gwnaed sgrinio gwaed ychwanegol ar gyfer Hepatitis. Dywedodd Felicity ei bod yn ymwybodol o bobl sydd wedi aros 16 mis am brofion hepatitis, a bod cleifion yn gorfod cymryd y cam cyntaf yn hytrach na rhyw fath o sgrinio. Tynnodd Felicity sylw at y ffaith ei bod yn asymptomatig am 20/30 mlynedd. Dywedodd Felicity fod canfod a mynd i'r afael â stigma yn gynnar yn allweddol. Pwysleisiodd nad ydym yn mynd i newid diagnosis cynnar heb fod gweithwyr iechyd proffesiynol yn anghofio'u rhagdybiaethau. Yn olaf, dywedodd Felicity fod 30% o bobl â chanser yr afu yn byw am 5 mlynedd neu fwy ac mae hi'n gobeithio y bydd hi'n un o'r rhain.

6. Kate Pronger, Tîm Gofal Alcohol Nyrs Arweiniol

Siaradodd Kate am effaith ehangu gwasanaethau cymorth alcohol o fewn Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan. Cafodd ehangu darpariaeth gwasanaethau i 7 diwrnod effaith sylweddol o ran mynd i'r afael ag ymddygiadau yfed niweidiol, cynyddu atgyfeiriadau ac asesiadau (h.y. 10-12 bob penwythnos) a gwella canlyniadau iechyd, yn enwedig ymhlith y rhai sydd fwyaf mewn perygl o ddatblygu clefyd difrifol sy'n gysylltiedig ag alcohol yr afu. Mae hyn yn adlewyrchu cyfleoedd a fethwyd i gael diagnosis cynharach lle mae'r ddarpariaeth o wasanaethau yn fwy cyfyngedig. Mae elastograffeg dros dro hefyd yn cael ei dreialu (Fibroscan) i wella'r gwaith o ganfod clefyd yr afu yn gynharach. Mae Kate yn gobeithio y bydd holl fyrddau iechyd Cymru yn cael cyfle i gael gwasanaeth o'r fath.

7. Cwestiynau ac atebion

Dr Altaf Hussain AS. Cododd Altaf Hussain bryderon ynghylch diffyg dealltwriaeth o niwed i'r ymennydd sy'n gysylltiedig ag alcohol a niwed i'r iau a phwysigrwydd addysg. Dywedodd y gallai hyfforddi meddygon teulu gael ei wella.

Cytunodd Dr Yeoman gyda'r datganiad. Dywedodd fod tystiolaeth Phil a John yn dangos yr anghysondeb hwnnw o ran darpariaeth gofal. Dywedodd fod angen i ni weithio ar y cyd gyda gofal sylfaenol a gwella cyfathrebu traws-adrannol.

Fe ddiolchodd Huw Irranca Davies AS i'r cleifion am rannu tystiolaeth rymus. Gofynnodd i Dr Yeoman am y gydberthynas rhwng y cynnydd mewn dialysis arenol a chlefyd yr afu.

Dyweddodd Dr Yeoman fod ffactorau risg yn gyrru ymddygiadau iechyd eraill hefyd. Mae llwybr o gyfle i fod yn ymatebol i ardaloedd trawsbynciol – cyfle i wella cefnogaeth ar gyfer gofal sylfaenol yn y meysydd hyn ar y cyd â dylanwadu trwy bolisi, yn y gymdeithas ac yn glinigol.

Nododd Altaf Hussain MS fod diagnosis a thriniaeth Hepatitis C yn aml yn gymhleth, wedi'i waethygu gan yr ôl-groniad.

Dyweddodd Dr Yeoman nad yw'n ymwybodol o ôl-groniad ar gyfer profi am Hepatitis C ond ailadroddodd bwysigrwydd gweithwyr iechyd proffesiynol oedd yn darparu profion mewn lleoliadau cymunedol.

8. Sylwadau i gloi gan y Cadeirydd, Joel James AS

Diolchodd Joel James AS i bawb am eu cyfraniadau. Diolchodd i'r eiriolwyr cleifion yn arbennig am rannu tystiolaeth rymus ac am alw am weithredu. Diolchodd Joel hefyd i Kate Pronger a Dr Andrew Yeoman am roi safbwynt clinigol ar negeseuon polisi cyn y ddadl sydd i ddod ar glefyd yr afu a chanser yr afu. Gorffennodd Joel ei sylwadau trwy ddiolch i Aelodau'r Senedd am eu cefnogaeth a rhoi trosolwg o bwyntiau gweithredu.

Pwyntiau gweithredu

- Joel James AS i geisio cynnal dadl ar glefyd yr afu yn y Senedd ym mis Tachwedd
- GT i ysgrifennu at y Gweinidog ar y Datganiad Ansawdd gohiriedig ar glefyd yr afu a blaenoriaethau ar gyfer gweithredu i wella canfod yn gynnar, canlyniadau triniaeth a gofal ar gyfer clefyd yr afu
- Yr ysgrifenyddiaeth i ddarparu cwestiynau seneddol wedi'u teilwra gydag Aelodau o'r Senedd
- Mae cyfarfod y GT nesaf wedi'i drefnu ar gyfer chwarter cyntaf 2023
- Bydd sioe deithiol Love Your Liver yn ôl yn y Senedd y flwyddyn nesaf ar 14 Mawrth 2023

DIWEDD